

М. БАНДАРЭНКА
бібліятэкар аддзела маркетынгу,
сацыякультурнай дзейнасці
і метадычнай работы
ГУК "Мазырская цэнтральная
раённая бібліятэка імя А. С. Пушкіна"

Падарожжа па кнізе Уладзіміра Караткевіча “Зямля пад белымі крыламі”

**Літаратурныя раскопкі
да 95-годдзя пісьменніка**

*Любіце гэтую сваю святую зямлю
аддана і да канца, іначай
не дадзена, ды і непатрэбна.*

У. Караткевіч

Мэты: напамніць аб мінулым нашай Радзімы; на падставе творчасці У. Караткевіча паглыбіць веды аб гісторыі Беларусі.

Афармленне: кніжная выстава “Уладзімір Караткевіч: чалавек-эпоха”.

Удзельнікі: вучні 9 класа.

Ход мерапрыемства

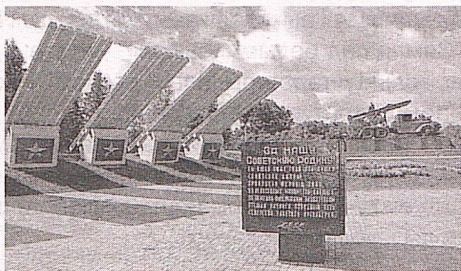
Уступнае слова вядучага. Уладзімір Караткевіч вельмі таленавіты пісьменнік. Паэт, празаік, драматург, публіцыст, перакладчык, сцэнарыст, класік

беларускай літаратуры. Тая спадчына, якую ён пакінуў нам, — вялікі дар для ўсяго беларускага народа. Многія творы яго будуюцца на гістарычных падзеях, якія ўсё далей аддаляюцца ў мінулае. Але калі мы пачынаем чытаць творы У. Караткевіча, то гэтыя падзеі паўстаюць перад намі так ярскава, што хочацца паразважаць пра іх, зрабіць нейкія даследаванні. Кожны чытач знойдзе ў творах пісьменніка нешта для сябе, такое, што прымусіць яго задумацца.

Прыпынак “Пачатак жыццёвых дарог”

Аднавіце ў сваёй памяці факты з біяграфіі У.С. Караткевіча і з дапамогай малюнкаў раскрыйце месца нараджэння пісьменніка:

Вядучы. Орша! Невялікі гарадок на беразе Дняпра. “Зялёныя вуліцы, рэшткі валоў замчышча, гудкі далёкіх цягнікоў і блізкіх параходаў, дубовыя лясы па берагах Дняпра... і ліпы, і ліпы на вуліцах”.

Тут 26 лістапада 1930 года нарадзіўся Уладзімір Сямёнавіч Караткевіч. Тут ён рос, навучыўся любіць роднае слова, дарагу яго сэрцу Беларусь. Адсюль зрабіў першыя крокі ў жыццё. Дзе б ні быў Уладзімір Караткевіч, Орша была з ім...

*Гучыць лірычная беларуская мелодыя на цымбалах.
Чытальнік прамаўляе назву верша “Орша” і на фоне музыкі чытае ўрывак з яго.*

Вядучы. Раўна адчуў сябе Караткевіч сынам сваёй краіны — Беларусі — і пачуццё гэта пранёс праз жыццё.

Паводле ўспамінаў родных, у шэсць гадоў ён напісаў першыя вершы. У дзіцячыя гады разнастайнасць яго талентаў выявілася і ў схільнасці да малявання, якая захавалася на ўсё жыццё, і ў тым, што ён меў абсалютны слых, некаторы час займаўся ў музычнай школе.

Прыпынак “Спадчына Уладзіміра Караткевіча”

1. Чыё імя носіць універсітэт, у якім Караткевіч атрымаў вышэйшую адукацыю?

(Т. Шаўчэнка.)

2. Што гэта за “ціхае месца”, дзе Караткевіч праводзіў шмат часу і праз знаходжанне ў якім нават прапускаяў лекцыі ва ўніверсітэце?

(Бібліятэка.)

3. Як называлася дыпломная работа студэнта Караткевіча? Уключала яна тры словы, якія абазначаюць жанры вуснай народнай творчасці.

(Казка. Легенда. Паданне.)

4. Кім працаваў Караткевіч пасля заканчэння Кіеўскага ўніверсітэта?

(Настаўнікам.)

5. У гэтай газеце ў 1951 г. былі надрукаваны два вершы Караткевіча: “Тут будзе канал” і “Якубу Коласу”. Назавіце выданне.

(“Ленінскі прызыў”.)

**Прыпынак Гістарычнае даміно
“Цуды нашай краіны”**

Кожная картка для гульні падзелена на дзве часткі: на адной размешчаны адказ на пытанне, на другой запісана адно з пытанняў гульні. Адзін з удзельнікаў кладзе першую картку, затым па чарзе ўсе выкладваюць свае карткі такім чынам, каб адказ на пытанне адпавядаў пытанню з правага боку або пытанне адпавядала адказу з левага боку. Пераможцам лічыцца той, хто хутчэй выклаў свае карткі на гульнявое поле. Падчас гульні дапускаецца дапамога вядучага, роля якога яшчэ і ў тым, каб дапоўніць працэс цікавымі і малавядомымі фактамі па тэме. Адказаўшы на пытанні, вы праверыце свае веды па гісторыі Беларусі.

1. Чаму пушча завецца Белавежскай?
(Ад *Белай вежы*, якая там была пабудавана.)
2. Навошта бабры зацягваюць на дно тоўстыя дрэвы?
(*Зімой яны пад лёдам ныраюць і кормяцца карой з гэтых дрэў.*)
3. Чым адрозніваецца, акрамя акараса, чорны бусел ад белага?
(*Чорны бусел жыве там, дзе няма людзей, ён цярэць не можа іх суседства.*)
4. Які самы старажытны горад Беларусі?
(*Полацк.*)
5. За што Усяслава Полацкага называлі Чарадзеям?
(*Гаварылі людзі, што ён мог пераўтварацца ў ваўка.*)
6. У якім узросце Францыск Скарына, дабраўшыся да Кракава, паступае там ва ўніверсітэт?
(*У 14 гадоў.*)
7. Хто ўваходзіў у таварыства “філарэтаў”?
(*Адам Міцкевіч, Ян Чачот, Томаш Зан, Ігнат Дамейка.*)
8. Што ўпрыгожвала сялянскую хату і абавязкова павінна было вісець каля абразоў?
(*Ручнікі.*)
9. Які напой лічыцца нацыянальным беларускім?
(*Квас, які называўся бярозавік.*)
10. Што павінна была рабіць дзяўчына, калі да яе прыязджалі сваты?
(*Адорваць усіх багатымі ручнікамі.*)
11. Хто з беларускіх пісьменнікаў стаў пачынальнікам беларускай гістарычнай прозы?
(*У. Караткевіч.*)

Прыпынак “Чацверты лішні”.

Прыгадаем легенды пра паходжанне назвы “Беларусь”. У камплекце гульні ўключаны карткі з варыянтамі адказу. Трэба вызначыць чацвертую лішнюю картку і абгрунтаваць свой выбар.

1. ільняная вопратка беларусаў;

2. зямля “белая” (чыстая); не захопленая мангола-татарамі;
3. “зямля пад белымі крыламі” буслоў;
4. шмат белага снега.

Адказ: 4.

Прыпынак “Мы беларусы”

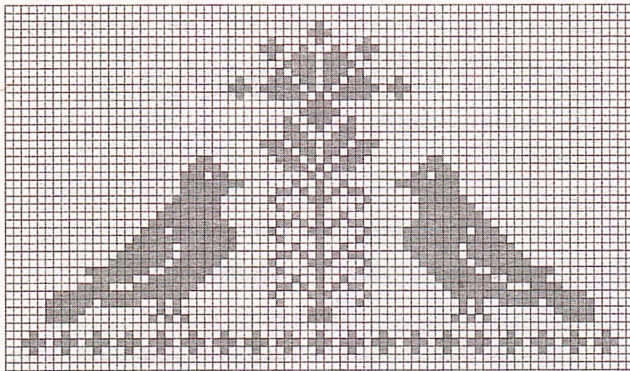
Адкажыце на пытанні ўрыўкам з кнігі.

1. Чаму беларусы так любяць лес?
(*“Лес выхаваў характар беларуса, наш чалавек і лес — родныя, і таму беларус любіць яго. Любіць паўночныя саснякі з імхом, што расшыты каралямі брусніц і чарніц, што лілавеюць верасам, у якім сядзяць сімпатычныя таўстуны — карычнева-чырвоныя і карычнева-чорныя баравікі. Любіць змрочныя яловыя лясы з цэлымі бародамі сівога імху на ствалах і з катлавінкамі, напоўненымі празрыстай, але на выгляд чорнай і бліскучай, як лак, вадою. Любіць сонечны россып папараці і зарасці ляшчыны, і больш паўдзённыя лясы, дзе трапляюцца ўжо дубы, грабы, ліпы.”*)
2. Якія жывёлы былі знішчаны па загаду цара Аляксандра?
(*“Пушча аглухла ад стрэлаў. Хрыпелі праз кроў дзікі, біліся ў сутаргах алені і рахманья даніэлі, цяжка валіліся на зямлю і моўчкі паміралі зубры.”*)
3. Які хлеб любілі раней беларусы?
(*“Беларус любіць чорны хлеб і сумее па ім, трапіўшы туды, дзе яго няма. Так што хлеб у нас жытні, вельмі духмяны. Пякуць яго на паду, на капусных альбо клянковых лістах, а пасля, спрыснуты вадою, астывае хлеб пад ручніком, нападунячы хату найлепшым у свеце пахам. Няма нічога смачней, як адрэзаць гарачую лусту, густа пасаліць яе і з’есці.”*)
4. Як выглядаў вышыты ручнік?
(*“На іх сінія валожкі з макамі ў вяночак, галубок і пеўнік, ягады каліны, нагаткі, рамонкі, гошья юргіні. Па канцах карункі тонкім павуціннем... У кожнай мясціне вышыўка была непаўторнай, каларытнай, мясцовай, не такой, як у суседзяў. На Беларусі вядома больш за сто спосабаў і відаў вышыўкі.”*)

Выступленне падрыхтаванага вучня з дадатковым матэрыялам.

Цікава, што ручнікі не толькі ткалі, але і аздаблялі прыгожай вышыўкай. Сюжэтаў было шмат. Часцей сустракаліся вобразы язычніцкай міфалогіі — Сонца і Месяца. Сонца на ручніку перадавалася ў выглядзе ромба, але без адросткаў-промяняў. Узоры на ручніках — зашыфраваная гісторыя жыцця народа. Кожны ўзор нешта абазначаў, толькі трэба было ўмець чытаць.

Вядома, напрыклад, што голуб і галубка лічацца сімвалам кахання і сустракаюцца ў арнаменце вельмі часта. У залежнасці ад таго, як яны былі вышыты, і азначаць маглі рознае:

а) голуб ідзе за галубкай — першае знаёмства хлопца з дзяўчынкай, каханне толькі пачынаецца;

б) дзве птушкі павернуты галоўкамі адна да адной, часам букет паміж імі — каханне ў самым росквіце;

в) калі птушкі павернуты ў розныя бакі — каханне скончылася.

Такім чынам, ручнікі — гэта аповесць пра жыццё народа і яго працу, пра шчасце і каханне, мары і спадзяванні.

Перапынак. Гульня-майстэрня “Узор для ручніка”

Гульня складаецца з картак-ручнікоў і картак з элементамі беларускага арнаменту. Удзельнікам раздаюцца карткі-ручнікі без арнаменту і карткі з элементамі беларускага арнаменту. Неабходна самастойна скласці ўзор і ўпрыгожыць ім ручнік.

З саматканымі ручнікамі можна пазнаёміцца па кнізе М.С. Кацара “Беларускі арнамент” і паспрабаваць які-небудзь “прачытаць”.

Прыпынак “Просім у хату, госцейкі нашы!”

Гульня “Медыякубік” мае на мэце выявіць, што ведаюць удзельнікі пра тыповы выгляд беларускай хаты. Кубік зроблены з кардону, на кожным баку якога — выявы прадметаў побыту хаты. Удзельнікі гульні кідаюць кубік. Іх задача — паглядзець на карцінку, якая выпала, і ўставіць патрэбную назву ў лісток.

Ля ўваходу, справа,— ... (мыцельнік). Пасля ішла ... (печ).

За ёю, па правай сцяне — ... (пол або нары). Уздоўж астатніх дзвюх сцен — ... (лавы). Перад лаўкамі — ... (стол).

Раскажыце пра тыя прадметы, назвы якіх вам выпалі, звярніце ўвагу на знешні выгляд, яго прызначэнне. Сярод пералічаных вамі назваў ёсць адна, якая не ўказвае на знешні выгляд, а гаворыць толькі пра прызначэнне. Гэта — ... (мыцельнік). Растлумачце значэнне гэтага слова.

Прыпынак “Людзі зямлі беларускай”

Тры групы працавалі над пытаннямі:

1. Ці думалі вы самі пра беларусаў, як увагуле пра людзей з асобным характарам?

2. Ці задумваліся, які ён, беларус?

3. Што гэта за народ?

Вядучы. Мы — беларусы. Кожны дзень мы сустрэаемся з рознымі людзьмі. Ведаем свой характар, характары блізкіх нам людзей, знаёмых. Давайце абагульнім усе нашы веды і паспрабуем вызначыць тыповы вобраз беларуса.

Цытатны план: называецца рыса характару, а задача вучняў — прывесці прыклады з тэксту, якія раскрываюць гэту рысу. Абавязковай умовай адказу будзе цытаванне.

1. Вызначаецца народ утрапёнай любоўю да працы, нават валовай упартасцю ў ёй.

(У якасці прыкладу можа быць пераказана гісторыя пра тое, як “жанчына надумала сама, адна пасадыць цэлы лес. І пасадыла”.)

2. Беларус адрозніваецца шчодрасцю, заўсёднай гатоўнасцю прыйсці на дапамогу ў бядзе.

(Расказаць, напрыклад, пра тое, як паводзілі сябе мясцовыя жыхары, калі ў каго-небудзь на вёсцы здаруся пажар.)

3. Вылучаецца беларус і сваёй цяроўнасцю, але неабходна адзначыць, што гэта да пары да часу.

(Яскравае таму пацвярджэнне — падзеі Вялікай Айчыннай вайны. Пажадана, каб вучні зачыталі характарыстыку, якую даў беларусам адзін з членаў нямецкага ўрада, і паразважалі пра арганізаванае супраціўленне акупантам.)

4. Гасціннасць да добрых людзей.

(Звярнуць увагу на прыказкі і прымаўкі: “Госць у хаце — Бог у хаце” і цэлага шэрагу іншых, якія раскрываюць гасціннасць беларуса, часам празмерную: “Госць як нявольнік: ляжа, хоць і ў пярыну паложак”, “Госць сядзе, куды скажучь, хоць на покуць, а гаспадар, як скула, дзе захоча, там і сядзе” і інш.)

5. Знаходлівасць.

(Гэту рысу характару пацвердзіць гісторыя пра тое, як паўстанцы паілі коней.)

6. Беларус — вялікі аматар пажартаваць з суседа, але яшчэ больш з самога сябе.

(Прыгадаць гісторыю пра “чулівага” чалавека, які прадаў на базары кабана і пайшоў закусіць.)

7. Характар беларуса вызначаюць і самасуцяшэнне ў спалучэнні з гумарам і стойкасцю, здольнасць знайсці выйсце, хаця б маральнае, з самага безнадзейнага становішча.

(Звяртаецца ўвага на гісторыю з гумном — сумны, але яскравы прыклад паводзін беларуса ў складанай жыццёвай сітуацыі.)

8. Рэаліст у жыцці, беларус — вялікі фантаст, романтик і летуценнік у марах. Прыдуманая народам творы і дагэтуль складаюць неацэнны скарб. Раней яны замянялі кнігі, а цяпер дапамагаюць зразумець душу беларуса.

(Прыкладам можа стаць казка пра вераб’я, які скача адразу абедзвюма нагамі, або пра рознакаляровае пер’е савы.)

Прыпынак “Хэштэгі”

Закончыце хэштэгі — рысы характару беларуса, якія яшчэ выдзяляе У. Караткевіч у сваім творы.

Варыянты адказаў: #памяркоўнасць, #адсутнасць помслівасці, #разважлівасць, #кемлівасць, #міласэрнасць, #спагада, #годнасць і інш.

Наколькі змянілася ваша ўяўленне пра беларуса, пра ўвесь наш народ пасля знаёмства з нарысам “Зямля пад белымі крыламі”? Якія рысы вы знаходзіце ў сябе? Прапаную закончыць сказ “Са мной бывае і такое...”, калі вам уласцівы тыя ці іншыя рысы характару беларусаў.

Вядучы. Пры дапамозе адной толькі кнігі У. Караткевіча “Зямля пад белымі крыламі” мы здзейснілі цікавае падарожжа па нашай прыгожай краіне. У.С. Караткевіч вельмі жадаў, каб яго творы дайшлі да чытача, і мы з гонарам можам сёння зазначыць, што яго мара здзейснілася. Творы пісьменніка любяць чытаць і дзеці, і дарослыя. А многія з іх экранізаваны. Па некаторых пастаўлены спектаклі, а па творах “Сівая легенда” і “Дзікае паляванне караля Стаха” нават напісаны оперы. Разам з творамі будзе жыць і іх аўтар. Як сказаў доктар філалагічных навук, прафесар М.І. Мішчанчук: “Да свяціцца імя яго ў стагоддзях, увесь час, пакуль жыць будуць людзі на планеце Зямля!”

Памёр таленавіты пісьменнік у 1984 годзе. Лёс яму даў кароткае жыццё — няпоўных 54 гады. Ён вельмі любіў жыццё, хоць быў гатовы да ўсяго. Апошні свой пэтычны зборнік Уладзімір Караткевіч назваў сімвалічна — “Быў. Ёсць. Буду”. У гэта нельга не паверыць. Ён быў, ёсць і будзе заўсёды сярод жывых.

Літаратура

1. Андраюк, С.А. Пісьменнікі. Кнігі: літ.-крытыч. артыкулы / Серафім Андраюк.— Мінск: Маст. літ., 1997.— С. 289.

2. Кавальчук, Т.Л. Данесці цудоўны скарб... / Т.Л. Кавальчук.— Мінск: Экоперспектива, 2013.— С. 47.

3. Уладзімір Караткевіч: энцыклапедыя / рэдкал В.У. Ваніна і інш.— Мінск: Беларуская энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 2020.— 432 с.: іл.

4. Яфімава, М.Б. Зямля бацкоў, зямля святая / М.Б. Яфімава.— Мінск: Народная асвета, 1997.— С. 161–162.